

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Дипломна робота

бакалавра

з теми:

«ПЕТРО САГАЙДАЧНИЙ: ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ»

Виконала:

студентка групи Ist1-B17

спеціальності 014 Середня освіта

(Історія)

денної форми навчання

Рудь Оксана Яківна

Науковий керівник:

старший викладач

кафедри історії України, к. і. н.,

Степанков Віталій Валерійович

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Історіографія.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	10
РОЗДІЛ II. ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ.....	15
2.1. Дитинство та юність.....	15
2.2. Прибуття на Запоріжжя	18
РОЗДІЛ III. ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО.....	23
3.1. Реформа війська козацького.....	23
3.2. На просторах моря або «Доба героїчних походів».....	27
3.3. Вирішальні битви 1618-1621 рр.....	32
РОЗДІЛ IV. П. САГАЙДАЧНИЙ – ЗАХИСНИК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ДУХОВНОСТІ.....	40
4.1. Діяльність Київського Богоявленського братства.....	40
4. 2. Відновлення Київської православної митрополії (1620 р.).....	43
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день, з'явилося чимало праць-біографій українських історичних діячів епохи зародження та власне першопочатків функціонування українського козацтва, які заповнили довгий провал в українській історіографії та безпосередньо віддали належне всебічному висвітленню постаті – Петра Конашевича-Сагайдачного.

Варто зазначити на тому, що заявлена тема не зовсім нова. Про Петра Сагайдачного написана велика кількість спеціальних праць та художніх творів. Про постать Сагайдачного йдеться без винятку в усіх підручниках з історії України, де тією чи іншою мірою висвітлюються окремі події з життя гетьмана. Однак, українська історіографія фактично не має узагальнюючого, ґрунтовного дослідження історичного портрету Петра Конашевича-Сагайдачного. Відповідно з цього впливає перший чинник, що визначає важливість досліджуваної теми.

Другим чинником актуальності виступає т. з. проблема «чистки» історії від ідеологічних нашарувань різних часів. Не є секретом, що історія XVII ст. (в особливості радянський період) базувався на основі вигідної ним ідеології. Так, у радянській історіографії постать гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного замовчується з подіями 1618 року, а саме всім відомим, славнозвісним походом на Московію. Відповідно з цього, постать Сагайдачного стала важливою фігурою в українсько-російському ідеологічному протистоянні.

Третім, не менш важливим чинником актуальності даного дослідження є те, що на сьогоднішній час існує глобальна потреба у спростуванні та перегляді застарілих поглядів на проблемні питання заявленої теми.

Тому саме сьогодні, важливою потребою залишається глибоке та всебічне дослідження історичного портрету українського гетьмана – Петра Конашевича-Сагайдачного, котре доводить її потрібність і теоретичну значущість дослідницької роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є комплексне дослідження історичного портрету Петра Сагайдачного з максимально повним вивченням всіх аспектів його життя та діяльності в контексті відтворення історичних подій. Згідно поставленої мети впливають наступні **завдання**:

- простежити основні віхи життя Петра Конашевича-Сагайдачного;
- дослідити військово-політичну діяльність гетьмана Сагайдачного на основі аналізу реформаторської діяльності гетьмана в сфері реформування козацького війська, «Доби героїчних походів» та вирішальних битв 1618-1621 років;
- визначити роль Сагайдачного в захисті української культури та духовності.

Об'єктом дослідження виступає життя та різностороння діяльність великого українського гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

Предметом дослідження виступає з'ясування основних аспектів спрямування діянь П. Сагайдачного, визначення ролі та значення його постаті у процесах: військових, політичних, культурних.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період другої половини XVI – першої половини XVII ст.

Географічні (територіальні) межі. Територія українських земель зазначеного часу, а також частково територія Польського Королівства, Московського царства, Молдавського князівства та володіння Османської імперії.

Методи дослідження зумовлені темою та завданнями роботи. У бакалаврській роботі використовувалися спеціальні історичні та загальнонаукові методи. Із загальнонаукових застосовувався метод емпіричного дослідження та метод аналізу і синтезу. В процесі підготовки дослідження серед спеціальних історичних методів перевага надавалася ретроспективному, проблемно-хронологічному та порівняльно-історичному методам. Безпосередньо при написанні роботи використовувалися принципи – історизму, котрі дозволили розглянути історичні факти, явища та події у відповідності з

персоною Петра Конашевича-Сагайдачного; об'єктивності – базувалися на критичній оцінці діянь Петра Сагайдачного, які дали змогу всебічно їх дослідити.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає в тому, що її основні положення й висновки можуть бути використані у освітньому процесі для закладів вищої освіти, а також для написання рефератів з теми «Петро Сагайдачний: історичний портрет».

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, чотирьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (61 позиція).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки. Через брак цінної інформації основних віх життя Петра Конашевича, через неточність фактів, їх спотворенність, за дослідником залишається єдиний шлях вибору вже сформованої історичної думки. Так, на сьогодні не є точно з'ясованою дата та рік народження Петра Сагайдачною, існують і прогалини в дослідженні родоводу Конашевича, відтак значно посилюється проблемність у висновках даного питання. Проте, детальний аналіз основних віх життя, зібрання та порівняння інформації різноманітних думок істориків-науковців спрямовує мене до підсумку проблемного питання. Очевидним є те, що Конашевич не належав до знатного роду, не займав високих посад у структурі влади Речі Посполитої, він був насамперед людиною котра «сама себе зробила», і цю особливість пронесла крізь все своє життя.

Особливістю дослідження історичного портрету Петра Конашевича-Сагайдачного є військово-політична діяльність гетьмана. Цей воїн, поєднав у собі звитязність із розважливістю, хист полководця – з обдарованістю політика. Невід'ємним елементом військово-політичної діяльності стала козацька військова реформаторська політика гетьмана. Саме в даному періоді ми можемо впевнено прослідкувати особливість сформованого воєнного мистецтва Сагайдачного, котра підтверджується масовістю джерел та історичною літературою. Хочеться підкреслити й те, що Сагайдачний був першим гетьманом, котрому вдавалося протягом життя отримати значну кількість блискучих перемог під час військових походів. Все це пояснюється майстерством ведення війни – пов'язуючи риси полководця і політика.

Гострий розум, блискуча уява, до дрібниць напрочуд продумані дії, логічність, передбачення – створили відчуття «незламності волі» на просторах моря та вирішальних битв 1618-1621 років. Кожен з боїв став справді

феєричним, абсолютно не схожим на всі попередні. Тому вороги не знали чого від нього чекати, і потерпали поразок, в навіть успішний для них момент. Події «Походу на Московщину» та «Хотинської війни», стали для Петра Сагайдачного, і для усього тогочасного українського козацтва, zenітом їхньої бойової слави, бо ще довго при європейських королівських дворах обговорювали цей ратний подвиг, коли зусиллями порівняно невеликого війська, було зупинено навалу давно небаченого в Європі за своєю кількістю війська. Це був час Сагайдачного, коли козацтво яскраво проявило свої можливості як у мобілізації бойових сил, так і у реалізації набутого бойового досвіду та уміння. І вже це засвідчило, що українське козацтво, виплекане і вишколене Сагайдачним, перевірене походами та виправами до Криму, на простори Чорного моря чи до теренів Московського царства, тепер постало як потужна національна армія українського народу.

Військова справа в поєднанні з політикою для Сагайдачного сформувала образ політика-державника, котрий при будь-якій ситуації ніколи не схилить свою голову під протекторат сусідніх держав. Виступаючи противником проти будь-яких договорів за поділ території України, він рішуче виступав проти агресивної політики Блискучої Порти та Речі Посполитої. В козацькій політиці був опозиціонером, ніколи не погоджувачись на будь-які компроміси.

Через складання образу воїна-героя, досить довгий час в українській науці вузько дивилися на політичну діяльність Петра Сагайдачного, на котру в багатьох аспектах не було звернено значної уваги. Залучившись підтримкою козацтва, Сагайдачний активно демонструє риси політика. Виявляє свої особисті погляди, щодо подальшого розвитку країни.

Проте, без перебільшення варто визнати і віддати належне тому, що Петро Конашевич-Сагайдачний не більше ніж заклав підвалини для формування української державності, проте за свого часу він повноцінно цю справу до кінця так і не довів.

Особливу роль Петро Сагайдачний посідає і в захисті української культури та духовності. Завдяки козакам на чолі з Сагайдачним вдалося

зробити здавалося б неймовірне – відновлення в Україні православної ієрархії. Крізь роки католицького гніту та страждань, козацтво на чолі з Сагайдачним вступає в боротьбу проти засилля католицизму й уніатства, сприянню усвідомлення своєї ролі та утвердженню нової впливової сили в житті тогочасного суспільства.

Отже, дослідивши періоди основних віх життя, військово-політичної і культурницької діяльності, сформувався повноцінний історичний портрет геніального полководця свого часу, політичного діяча та захисника української культури і духовності – Петра Сагайдачного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. Опубліковані джерела

1. Агоп и Аксент Каменаці. Каменецкая хроника. / Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. Хотин, 2011. 200 с.
2. Документи російських архівів з історії України. Том 1: Документи до історії запорозького козацтва 1613–1620 рр. / Упорядн.: Л. Войтович, Л. Заборовський, Я. Ісаєвич, Ф. Сисин, А. Турилов, Б. Флоря. Вступ: Я. Ісаєвич, Ф. Сисин, Б. Флоря. Канадський інститут українських студій. Центр українських історичних досліджень ім. Петра Яцика; НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; РАН. Інститут слов'янознавства і балканістики. Львів, 1998. 444 с.
3. Величко С. В. Літопис. Т. 1. / Пер. з книжної української мови, вст. стаття, комент. В. О. Шевчука; Відп. ред. О. В. Мишанич. Дніпро, 1991. 371 с.
4. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / пер. із староукр. Київ : Т-во «Знання» України, 1992. 192 с.
5. Мемуары относящиеся к истории Южной Руси. Вып. II (первая половина XVII ст.) / Под ред. В. Антоновича. Киев, 1896. 455 с.
6. Записки Тимофея Титловского 1620 – 1621 // Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке составил Самоил Величко. Т. IV. Приложения. Киев, 1864. 147-182 с.

II. Монографії, статті, підручники

7. Аркас М.М. Історія України-Русі. Одеса, «Маяк», 1994. 392 с.
8. Апанович О.М. Розповіді про запорозьких козаків. Київ.: «Дніпро», 1991. 335 с.
9. Апанович О.М. Українець з доби Відродження. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/apanowicz/sahajdacznyj.html>

10. Білоус Н. Між політикою і повсякденням: з історії стосунків коронного гетьмана Станіслава Жолкевського з київським воєводою Томашем Замоїським (у світлі листування 1619-1620 рр.) // Україна в Центрально-Східній Європі. 2014. Вип. 14. С. 268-301
11. Божко О.І. Хотинська битва 1621 р. у вірменських писемних пам'ятках XVII ст., створених в Україні // Східний світ. 2012. №1. С. 36-42.
12. Ботушанський В. Хотинська війна 1621 року – визначна подія історії середньовічної Європи (замість передмови) / Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. Хотин, 2011. 200 с.
13. Велика історія України: у 2-х томах. Том II/ Передм. д-ра І.П. Крип'якевича; Зладив М. Голубець. Київ: Глобус, 1993. 400 с.
14. Висовень О. Релігійна ситуація в Україні (кінець XVI – початок XVII ст.) // Етнічна історія народів Європи. 2013. Вип. 41. С. 63–68.
15. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Том 2. Розділ IX. Відновлення року 1620 православної ієрархії УПЦ. Боротьба за її легалізацію в Польсько-Литовській Державі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hram.in.ua/biblioteka/istoriia/64-book64/365-title72>
16. Вознюк Ю. Битва під Хотиною 1621 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://shron1.chtyvo.org.ua/Vozniuk_Yurii/Bytva_pid_Khotynom_1621_roku.pdf
17. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський ; [редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1991 - 2000. (Пам'ятки історичної думки України) Т. 7 : Козацькі часи – до року 1625. Репринтне відтворення видання (Київ, Львів, 1909). Київ: Наукова думка, 1995. 624 с.
18. Грушевський М. Історія України-Руси. Том VII. Розділ VII. Стор. 12. «Хотинська війна 1621 р.» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur70712.htm>
19. Гурська Л.І. Православ'я в Україні як духовна константа (XVI-XVII ст.). С. 12-15.

20. Гутковський В. Похід гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного на Москву 1618 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Hutkovskiy_Vasyl/Pokhid_hetmana_Petra_Konashevych_a-Sahaidachnoho_na_Moskvu_1618_roku.pdf
21. Демочко В. Роль козацтва на чолі з П. Сагайдачним у відновленні та розвитку церковного життя в першій половині XVII ст. Чернівці: Волинські історичні записки, 2008. С. 29-33
22. Дорошенко Д.І. Нарис історії України / Передмова І.О. Денисюка. Львів: Світ, 1991. 576 с.
23. Історія Хотинського походу Якова Собеського 1621 р. (Книга перша, продовження). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://hotun.ucoz.ru/index/yakov_sobeski_knuga_perwa_hastuna_druga/0-120
24. Історія Хотинського походу Якова Собеського 1621 р. Книга перша / Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. Хотин, 2011. 200 с.
25. Каднічанський Д. Козацькі шаблі XVII століття. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ucrainarma.org/fotorekonstrukcija/kozacki-shabli-17-stolittia.html>
26. Калінкіна А. Постать Петра Сагайдачного в історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://blogs.korrespondent.net/blog/science/3434531/>
27. Касіян Сакович. Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного, гетьмана війська його королівської милості Запорозького, кладені шоком Касіяном Саковичем, ректором шкіл Київських у братстві. Мовлені від його спудеїв на погребі того шляхетного рицаря в Києві, в неділю провідного року Божого тисяча шістсот двадцять другого, Київ, 1622 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/suspil/sus47.htm>
28. Квітка на камені: Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» / Сім чудес України / авт. упоряд О.О. Галаганова; наук. ред. В.О. Кононенко; Київ, 2011. 108 с.

29. Кирик Л. Хотинська війна у контексті українського державотворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 15/2011. С. 11-13.
30. Козацько-польське примирення та співпраця початку XVII століття. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/kozatsk-povstannya/kozatsko-polske-primirennya-ta-sp-vpratsya-rochatku-stol-ttya/>
31. Коломоєць С. Морські походи запорозького козацтва під проводом Петра Конашевича-Сагайдачного. «Історія України» № 19 (227), 2001. С. 11.
32. Коломоєць С. Морські походи під проводом Петра Конашевича-Сагайдачного. «Історія України», № 21-24 (229-232), 2001. С. 9.
33. Коломоєць С. Україна в контексті дипломатичних відносин Московської держави і Кримського ханства (кінець XV – середина XVII ст.) «Історія України», № 41 (249), 2001. С. 8-10.
34. Комарницький С.І. Герой Кафи, Москви і Хотина. (До 390-річчя Хотинської війни 1621 року). Чернівці, Золоті литаври, 2011. 144 с.
35. Кониський Г. Історія русів / пер. В. Давиденко; Нью-Йорк: Вісник ООЧСУ, 1956. 346 с.
36. Костюк П. Похід на Москву. Універсум № 9-10, 2018. С. 8-10.
37. Кралюк П. Петро Конашевич-Сагайдачний: творець української нації? Харків: видавництво «Фоліо», 2019. 176 с.
38. Крип'якевич І., Гнаткевич Б., Стефан Зенон. Історія Українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). Львів: видавництво «Світ», 1992. 183 с.
39. Мицик Ю.А., Плохій С.М., Стороженко І.С. Як козаки воювали: Історичні розповіді про запорозьких козаків / Худож.-оформлювач К.Д. Ткаченко. Дніпропетровськ: Промінь, 1990. 302 с.
40. Мицик Ю. Нові дані до біографії Петра Конашевича (Сагайдачного) : історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича / уклад Богдан Якимович; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Міжнар. асоціація українців. Львів, 1998. С. 413-426.

41. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1992. 640 с.
42. Польсько-московська війна 1617-1618 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://prosvit.in.ua/165-ua/history/moscovia/463-polska-vs-moscow-1617-1618.html>
43. Радчук А. Шлях до гетьманської булави: Петро Конашевич Сагайдачний. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_2/47.pdf
44. Садов'як Д. Становище православної церкви в Речі Посполитій в 1596-1631 роках. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cerkva.kiev.ua/biblioteka/Petro-Mogila-mitropolit-KiYivskiy-Dimitriy-Sadovyak-/340.html>
45. Сас П. Артилерія у Хотинській війні 1621 р. Укр. Іст. Журнал. 2011. №6. С. 16-35.
46. Сас П. Відновлення православної церковної ієрархії Київської митрополії (1620 р.) // Український історичний журнал № 4. 2010. С. 15-39.
47. Сас П. Петро Конашевич-Сагайдачний. Історія України в особах: IX-XVII ст. В. Замлинський (кер. авт. кол.), І. Войцехівська, В. Галаган ті ін. Київ: Україна, 1993. 396 с.
48. Сас П.М. Польсько-московська війна 1617-1618. Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ. : Наукова думка, 2011. Т. 8: С. 520.
49. Сас П., Кіркенє Г. Хотинська битва 1621 – битва за Центральну Європу. Київ : Балтія-Друк, 2011. С. 216.
50. Сас П.М. Укладення Хотинського мирного договору 1621 р. Український історичний журнал №2. 2013. С. 38-73.
51. Сас П.М. Хотинська війна 1621 року: Монографія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 520 с.
52. Сас П. М. Витоки українського націотворення: Монографія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 702 с.

53. Сас П. М. Чесний рицар Петро Конашевич-Сагайдачний / НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2012. 350 с.
54. Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: молоді роки / Відп. ред. В.А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2006. 287 с.
55. Сас П. М. Запорозці у польсько-московській війні наприкінці Смути (1617-1618 рр.) НАН України, Ін-т історії України. Біла Церква: Вид. Олександр Пшонківський, 2010. 510 с.
56. Сас П. М. Полководець Петро Сагайдачний. Київ: Вид. Кліо, 2021. 208 с.
57. Тома С. Петро Конашевич-Сагайдачний. Київ: Вид. Фоліо, 2019. 119 с.
58. Чайковський А. Сагайдачний. Київ: Вид. Знання, 2016. 464 с.
59. Щербак О.В. Козацьке землеволодіння. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А. Смолій (відп. Ред.) та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 800 с.
60. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Т. 2. / з рос. пер. І. Сварник. 1991. 388 с.
61. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. 312 с.